

Dlaczego upadło powstanie
listopadowe?

KORDIAN
JULIUSZA
SŁOWACKIEGO

Tło historyczne dramatu

Postawy Polaków, lata 20. XIX w.

Nurt konserwatywny

- pokolenie ludzi urodzonych na przełomie XVIII i XIX w. (świadkowie klęski Napoleona);
- realizm polityczny (uznanie dostosowania się do realiów politycznych, unikanie konfliktów mogących pogorszyć sytuację);
- posłuszeństwo wobec cara i jego namiestników (lojalizm);
- krytyczny stosunek do przemian rewolucyjnych (por. środowisko arystokratyczne gen. Krasieńskiego).

Nurt rewolucyjny

- pokolenie młodych oficerów warszawskich wyższych szkół (por. środowisko Szkoły Podchorążych);
- radykalizm ideologiczny;
- fascynacja epoką napoleońską;
- kontestacja rzeczywistości (mierność lat 20. XIX w. w stosunku do epoki napoleońskiej);
- demokratyzm.

- Utwór Słowackiego jest bardzo mocno osadzony w sytuacji politycznej swoich czasów. Bezpośrednio odnosi się do najnowszej historii, jaką dla Słowackiego stanowiła niesławna koronacja cara Mikołaja I na króla Polski w 1829 roku w oraz powstanie listopadowe.
- W utworze pojawiają się postaci z bieżącej polityki, które, patrząc z dzisiejszej perspektywy, stanowią integralną część historii Europy I połowy XIX-tego stulecia.
- Słowacki napisał *Kordiana* w 1833 roku jako część planowanej trylogii. Utwór został wydany anonimowo jako dramat opatrzony podtytułem *Spisek koronacyjny* i nigdy nie został dokończony. Można przypuszczać, że *Przygotowanie* miało otwierać całą trylogię, bowiem jego treść nie odnosi się bezpośrednio do zawartości ukończonego dramatu.

Akt III – przebieg wydarzeń

<https://learningapps.org/watch?v=prf2to4v520>

Zaprzysiężenie cara

- Car składa przysięgę na konstytucję, wypowiada tylko jedno słowo: "Przysięgam". Kontrastuje to z późniejszym łamaniem przez niego konstytucji oraz jego tyranią i bezprawiem wobec Polaków. Scena oparta na ironii.
- Car po zaprzysiężeniu wyszedł z kościoła na plac, na którym zebrał się tłum żądny widowiska. Ludzie komentują uroczystość, powątpiewają, czy car dotrzyma przysięgi, że będzie przestrzegał konstytucji. Nagle rozlega się rozpaczliwy krzyk. To księżę Konstanty brutalnie popchnął kobietę z dzieckiem na rękę, tak że dziecko upadło na bruk i się zabiło.
- Wydarzenia obrazują prawdziwy stosunek władzy carskiej do poddanych. To obojętność, pogarda, nieludzkie traktowanie, kompletny brak poszanowania dla ludzkiego życia. Scena pokazuje wartość złożonej przed chwilą przysięgi. Konstytucja jest dokumentem, który w założeniu ma ograniczać władzę rządzących i bronić praw jednostki. Car od początku nie zamierza przestrzegać konstytucji, na którą przed chwilą przysięgał.

Car Mikołaj I

- Zabór Polski traktuje jako wstęp do kolejnych podbojów.
- Ma imperialistyczne plany zawładnięcia całą Europą.
- Nie ma żadnych oporów moralnych, nie liczy się dla niego ludzkie życie, na drodze po władzę zamordował własnego ojca.
- Rządzi poprzez terror, niepokornych wysyłając na Syberię.
- Jest okrutny, bezwzględny, nie ma litości.
- Brata podporządkowuje sobie szantażem.
- Motyw pająka i jego sieci jako metafora działań cara.
- Gardzi Polakami, którzy się mu podporządkowują, nie mają charakteru. Nazywa nasz naród „żałosnym trupem”.

Wielki książę Konstanty

- ⊙ Jest słabszy od brata.
- ⊙ Mikołajowi zarzuca ojcobójstwo i terroryzowanie poddanych, jednak sam nie jest bez winy.
- ⊙ Ulega słabościom charakteru, sybaryta, rozpustnik, doprowadził do śmierci dziewczynę, która nie chciała mu ulec.

Zaprzysiężenie cara – postawy Polaków

- Aristokracja i dygnitarze płaszcą się przed carem, biorą udział w pełnej przepychu uroczystości.
- Lud na placu lubi oglądać widowiska. Ludzie są przyzwyczajeni do tego, że władza ich nie szanuje. Podejrzewają, że car nie będzie respektował praw. Boją się.
- Kiedy wytrącone z rąk matki dziecko ginie, tłum rozstępuje się przed księciem, nikt nie staje w jej obronie (*Zbiegł się tłum... teraz cały ucieka przed księciem*). Reakcja matki, która rzuciła się ratować dziecko, jest odbierana jako akt heroicznej odwagi. Nikt nie ośmiela się jej pomóc. Nikt otwarcie nie okazuje współczucia.
- Po skończonej uroczystości ludzie rzucają się jak sępy na czerwone płótno, z którego każdy chce dla siebie chociaż kawałek. Zadowala ich oderwany fragment materiału i możliwość pijatyki.
- Piosenka Nieznajomego: Ironicznie ocenia postawę ludzi, dla których najważniejsze są „igrzyska”, okazja do zabawy, której dostarczyła im koronacja cara. Odwołuje się do symboliki religijnej, przypomina, że Chrystus przemienił wodę w wino, ale potem wino – w krew. Zapowiada, że nadchodzi czas krwi – czas przemiany wina (wypijanego teraz przez świętującą tłuszcę) w krew, czyli rewolucja. Jest to pieśń zemsty.
- Tłum słysząc piosenkę, jest dezorientowany, zaniepokojony. Ktoś komentuje, że czuje pieśń w samych trzewiach, jakby wyływała z niego samego. Pieśń huczy, nie da się jej zignorować, budzi lęk.
- Lud rozrywający sukno ukazuje swój brak wrażliwości na tragedię, która rozegrała się przed chwilą na jego oczach. Czerwony kolor materiału, który w założeniu miał podkreślać rangę uroczystości zaprzysiężenia cara na króla Polski, nawiązuje do przelanej właśnie niewinnej krwi dziecka. Ofiara ta przywodzi na myśl męczeńską śmierć Chrystusa i scenę poprzedzającą ukrzyżowanie – żołdaków wyrwujących sobie jego szaty.

Kordian contra Prezes

- Scena konfliktu między spiskowcami jako metafora konfliktów wśród Polaków w przeddzień wybuchu powstania listopadowego, powstanie listopadowe jako „tragizm rewolucjonizmu szlacheckiego”.
- Kordian jest jednym ze spiskowców, na początku pojawia się jako Podchorąży.
- Spiskowcy spotykają się w podziemiach katedry św. Jana, w czasie gdy car koronuje się na króla Polski.
- Kordian chce wcielić w życie ideę winkelriedyzmu (stąd hasło spiskowców: Winkelried).
- Pierwowzorem Prezesa jest Julian Ursyn Niemcewicz.

<https://learningapps.org/10583293>

Pragnienie zemsty.

Nakaz bezwzględnej walki z zaborcą.

Prześladowca na tronie.

Walka w imieniu cierpiących i uciśnionych.

Zbrodnie muszą być ukarane.

Młodzieńczy zapał, brawura.

Imperatyw wolnościowy.

Jeden zbrodniczy czyn, a potem niepodległość

Ugodowość, liczenie się z realiami politycznymi.

Postawa rycerska.

Czyste ręce.

Lęk przed radykalnymi metodami walki.

Tradycja moralno-obyczajowa.

Poszanowanie majestatu królewskiego.

Ewangeliczne cierpienie.

Lęk przed karą Bożą.

Wplątanie narodu w konflikt wojenny.

Argumenty przywoływane w sporze

argumenty odwołujące się do etyki

– planowany czyn jest działaniem nieetycznym

– zabicie mordercy jest przejawem godności ofiary

argumenty polityczne

– działania spiskowców mogą spowodować negatywną reakcję sąsiednich krajów (odwet)

– wspólne działania Polaków warunkiem powodzenia przewrotu

argumenty odwołujące się do historii

– w historii Polski nigdy nie miała miejsca zbrodnia królobójstwa

– młodzi spiskowcy powinni inspirować się dziełem Wielkiej Rewolucji Francuskiej,
– zemsta na carze i jego rodzinie jest konsekwencją jego barbarzyńskich działań w XVIII w. (zemsta za ofiary carskiego despotyzmu)

argumenty religijne

– zbrodnia spiskowców jest czynem wymierzonym przeciw pomaźcańcowi bożemu

– car jest uzurpatorem, zabicie cara jest formą wyrównania krzywd za cierpienia Polaków

Charakterystyka bohaterów sporu w kontekście argumentacji

– reprezentant starszego pokolenia (żyje przeszłością, naoczny świadek wydarzeń historycznych);
– opanowany (rzeczowo dobiera argumenty);
– erudyta (odwołania do historii);
– czuje się odpowiedzialny za decyzje spiskowców;
– ma wyrzuty sumienia wynikające ze związania się ze spiskowcami;
– pragmatycznie patrzy na możliwości powstańców;
– sceptycznie nastawiony do idei rebelii;
– religijny (por. rewolucja jako zbrodnia);
– patriota.

– odważny, bezkompromisowy, radykalny w formułowaniu swojego zdania;
– kieruje się emocjami w sporze z Prezesem;
– religijny;
– skłonny do poświęcenia swojego życia w imię hasła rewolucji;
– odczuwa emocjonalny związek z ojczyzną;
– uważa siebie za godnego zabicia cara;
– motywuje innych do działania;
– patriota (chce oddać życie za ojczyznę).

Wnioski

- ⦿ uświadomienie sobie odrzucenia planu zamachu przez spiskowców przyjmujących argumentację Prezesa;
- ⦿ odrzucenie idei romantycznego posłannictwa przez spiskowców (sens monologu samotnego Kordiana przy ołtarzu).

Kordian spiskowiec

- Kordian odbywa podróż przez carskie komnaty. Towarzyszą mu Strach i Imaginacja, dlatego jest to bardzo intensywne doświadczenie.
- Droga dzieli się na etapy: Kordian wyrusza z sali koncertowej, przemierza korytarz prowadzący do sypialni cara, po drodze mija gabinet konferencyjny, przechodzi przez salę z carską koroną oraz salę tronową. Każdy etap przynosi nowe wizje i emocje.

Wizje, które na Kordiana zsyłają Strach i Imaginacja (wyobraźnia).

- Widmo dziewczycy i budzące grozę węże;
- krew kapiąca z carskiej korony,
- rogate widmo – diabeł wychodzący z komnaty cara i parafrazujący słowa Lady Makbet, że car przypomina mu ojca, więc go nie zabije (podobieństwo do diabłów nękających Senatora we śnie w III cz. Dziadów);
- płomienne bagnety,
- drzewa z ludzkimi oczami i uszami,
- orszak pogrzebowy trupów niosących trumny,
- bicie dzwonów żałobnych

Wizje są projekcją tego, co dzieje się w duszy bohatera, jego wewnętrznej walki. Spór, który toczył z Prezesem, teraz rozgrywa się w nim samym. Boi się, ma moralne wątpliwości, czuje narastającą niemoc.

Idee Prezesa są mocno zakorzenione w psychice Polaków.

Emocje Kordiana

Nie zrealizował planu, gdyż:

- pokonał go lęk
- osłabiła poetycka wyobraźnia;
- sparaliżowała wrodzona niemoc;
- jego plan okazał się niedojrzały, był czynem straceńca, szaleńca.

Kordian znalazł się w sytuacji tragicznej:

Kordian musiał wybrać między niemoralnością królobójstwa

lub

niemoralnością biernej zgody na zniewalanie narodu.

- determinacja,
- poczucie misji,
- przyptyw odwagi
- niepokój,
- niepewność,
- przerażenie,
- lęk przed dokonaniem niemoralnego czynu,
- groza,
- panika.

Kordian pada zemdłony przed komnatą cara.

Podróże po Europie a podróż do komnaty cara

- podobieństwa: W obu podróżach ważna jest warstwa psychologiczna – opis emocji, przeżyć wewnętrznych bohatera. Obie podróże znacząco wpływają na dalsze losy bohatera.
- różnice: Podróż po Europie ma wymiar dosłowny, droga do carskiej komnaty ma bardziej wymiar metafizyczny. Podczas podróży po Europie Kordian konfrontuje się ze światem, podczas podróży przez pałac – ze sobą i swoimi słabościami.

Rola podróży Kordiana

Wpływ podróży po Europie

- ⦿ Zweryfikował swój dotychczasowy pogląd na świat.
- ⦿ Wyzbył się młodzieńczych idealistycznych przekonań.
- ⦿ Zrozumiał reguły rządzące światem.
- ⦿ Pozbył się *jaskółczego niepokoju*.
- ⦿ Przestał postrzegać świat idealistycznie.

Wpływ podróży po carskiej sypialni

- ⦿ Skonfrontował się z własnymi słabościami i lękami.
- ⦿ Zrozumiał, że nie jest w stanie podjąć się wielkiego czynu.
- ⦿ Ogarnęło go przerażenie planowanym mordem.
- ⦿ Pojął swoją słabość.
- ⦿ Ostatecznie godzi się ze swoim losem i nie chce walczyć o życie.

Kordian w szpitalu wariatów

- ⦿ Doktor obcy – niepracujący w szpitalu, wcielenie szatana;
- ⦿ Pokazuje Kordianowi dwóch szaleńców – jeden uważa się za krzyż Chrystusa, drugi twierdzi, że podtrzymuje niebo;
- ⦿ Słowa: „tyś chciałeś zabić widmo, poświęcić się za nic” – czyn Kordiana był dziełem obłąkanego, szaleństwem.

Przygotowanie

- Akcja rozgrywa się w chacie czarnoksiężnika Twardowskiego w Karpatach, nocą 31 grudnia 1799 roku.
- Miała to być data przełomowa między XVIII a XIX wiekiem, pierwsza godzina nowego stulecia, jednak Słowacki popełnił błąd w datowaniu (faktycznie przełomowa jest noc między 31 grudnia 1800 a 1 stycznia 1801, rok 1800 należy jeszcze do XVIII wieku).
- Czas sugeruje nadejście niezwykłych wydarzeń (millenaryzm), a miejsce nawiązuje do ballady Mickiewicza *Pani Twardowska* i legendarnego paktu Twardowskiego z diabłem.
- Piekielne siły stwarzają przywódców powstania listopadowego. Twory szatanów to kolejni przywódcy powstania listopadowego.

Przygotowanie

- Szatan, diabły i czarownice dorzucają rozmaite składniki do wrzącego kotła, aby z tej „zupy narodowej” wyciągnąć przywódców przyszłego – nieudanego – powstania listopadowego.
- Przypominają czarownice z *Makbeta*, które pochylone nad kotłem preparują eliksir potrzebny im do namieszania w przyszłości bohatera. W *Kordianie* tak jak u Szekspira – potęgują chaos, zsyłają obłąd, jednak zostawiają dokonanie ostatecznego wyboru ludziom.
- Obecność Mefistofelesa jest nawiązaniem do Fausta Goethego. To Mefistofeles wpada na pomysł, żeby stworzyć nieudolnych przywódców, którzy ściągną klęskę powstania.

Obraz historii wyłaniający się ze słów szatana

Historia postrzegana jest jako cykl, zegar, którego mechanizmów doglądają diabły. One też dorzucają do przebiegu dziejów swoje trzy grosze. Na przykład podsuwają Polakom nieudolnych lub nieuczciwych przywódców powstania. Nadchodzący wiek ma być wiekiem zła (*ucieszy szatany*).

Słowacki polemizuje z Mickiewiczowskim mesjanizmem zakładającym, że losy narodów są realizacją boskiego planu.

Szatan o Polakach i sprawie polskiej

Diabły szukają narodu, w którego dziejach mogłyby namieszać. Idealną ofiarą wydają się Polacy szykujący się do powstania. To naród, który się modli, ale jednocześnie jego zakrzywione szable przypominają diabelskie rogi. Szatan zapowiada walkę Polaków i ich upadek.

Przywódcy powstania listopadowego

**Julian Ursyn
Niemcewicz**

polityk, "poeta-rycerz- starzec- nic", konserwatysta zapatrzony w przeszłość i żyjący wspomnieniami, cieszy się dużym autorytetem społeczeństwa

**Jan Zygmunt
Skrzynecki**

generał, powolny, działa jak ślimak, "chodem raka przewini", brak mu zdolności strategicznych, odwagi, energii i zdecydowania, wycofuje się z pola walki, przedstawiciel ugodowej polityki wobec cara

**książę Adam
Czartoryski**

pyszny arystokrata, "ludzie przed nim gną kolana", zmienny i przesadnie ostrożny

**Jan
Krukowiecki**

generał, jawny zdrajca, "on rycerzy ginących porzuci, z arki kraju wyleci jak kruk{...}Kraj przedany on wyda pod miecz", Krukowiecki doprowadził do poddania się Warszawy Rosjanom i podpisał akt jej kapitulacji w 1831 roku

**Józef
Chłopicki**

za stary na przywódcę "Nie do boju, nie do trudu", nieudolny w działaniu, wiecznie kreśli plany, "ma sprzeczne z naturą nazwisko", izoluje się od ludu, nie ma zamiaru szukać pomocy u niższych warst społecznych, ambitny, dumny, wyżej ceni sprawę własne niż narodu

**Joahim
Lelewel**

ma dużą wiedzę, nieustannie studiuje, "wiecznie dławi księgarnie i mole, skłonny do teoretycznych rozważań, "Sfinks, co prawi zagadki", niezdecydowany, chwiejny, zajęty własnymi problemami rodzinnymi

Przywódcy powstania listopadowego

- *Dajmy mu na pośmiewisko / Sprzeczne z naturą nazwisko, / Nazwijmy od [...] nędznych chłopów...*
gen. Józef Chłopicki: za stary na dowódcę, słaby, niezdolny już do trudów walki, nie współpracuje z ludem – wbrew swojemu nazwisku – konserwatysta
- *Dajmy mu na pośmiewisko / Sprzeczne z naturą nazwisko; / Ochrzcijmy imieniem Czarta ...*
książę Adam Czartoryski: urodzony arystokrata, ma naturę dyplomaty, godny, wzbudza respekt, ale nie nadaje się do walki, ostrożny, przed działaniem powstrzymuje go zbytne intelektualizowanie
- *chodem raka przewini, / Jak ślimak rogiem uderzy, / Spróbuje – i do skorupy / Schowa rogi, i do skrzyni / Miejskiej zniesie planów trupy ...*
gen. Jan Skrzynecki: wódz, ale tchórzliwy, bierny i powolny, co rusz wycofuje się z już podjętych decyzji, niekonsekwentny, nie realizuje planów
- *Poeta – rycerz – starzec – nic, / Dziewięciu Feba sułtanic / Eunuch...*
Julian Ursyn Niemcewicz: kolejny reprezentant starego pokolenia, żyje przeszłością, wspomnieniami; słaby poeta, człowiek pozbawiony sił
- *Wiecznie dławi księgarnie i mole; / I na krzywych dwóch nogach się chwieje / Jak niepewne rządowe systema ...*
Joachim Lelewel: anachroniczny, zamiast działać, snuje teoretyczne rozważania, hamletyzuje, dywaguje, rozdarty, anemiczny, bez energii
- *On rycerzy ginących porzuci; / Z arki kraju wyleci jak kruk, / Strząśnie skrzydła, do arki nie wróci... / Kraj przedany on wyda pod miecz ...*
gen. Jan Krukowiecki: zdrajca, porzucił swoich żołnierzy, podpisał kapitulację Warszawy

Polscy żołnierze

- ⊙ Anonimowy tłum wymuszkanych żołnierzy ospalców – niezdecydowani spiskowcy, którzy potem są bohaterami sceny spisku, nie popierają Kordiana, nie stać ich na wspólny czyn.
- ⊙ „Mówców plemię” obdarzone „językiem Balaama oślicy” – ironiczne ukazanie polskich posłów – potulnych lojalistów.
- ⊙ Żołnierz opętany przez Mefistofelesa – Kordian reprezentujący szlachecki rewolucjonizm, który był szaloną ideą samotnych straceńców, szlachta nie pozyskała dla swego czynu ludu.

Ocena powstania listopadowego w *Kordianie*

Powstanie listopadowe upadło, gdyż:

- ⦿ powstańców charakteryzowała niemoc, niezdolność do czynu;
- ⦿ brakowało poparcia ludu – samotna walka;
- ⦿ w walce spotkało się pokolenie Polaków ceniące legalizm (Prezes) z pokoleniem szalonych straceńców, rozmiłowanych w patetycznych gestach (Kordian);
- ⦿ zawiedli przywódcy – nieudolni, pozbawieni woli walki i strategicznych planów.

Polemika z Mickiewiczem

Pierwsza Osoba Prologu:

- zwraca się do Boga z prośbą o spokojny sen dla zmęczonego walką narodu, o ukojenie jego bólu po klęsce, sama chce wziąć na siebie ból rodaków, chce stać się aniołem Sądu Ostatecznego i wydawać wyroki, kto zasłużył na to, by stanąć przed obliczem Boga, a kto – na potępienie, mieni się duchem Apokalipsy, niezwykłym,
- monolog nawiązuje do III części Dziadów, Pierwsza Osoba Prologu mówiąca: *Daj mi siłę, Boże* przywołuje na myśl Konrada, który w Wielkiej Improwizacji zwraca się do Boga *Daj mi rząd dusz*, dokonuje sakralizacji swojej osoby (Jestem pierwszy... i ostatnim będę... mógłby wypowiedzieć Mickiewiczowski wskrzesiciel narodu o imieniu czterdzieści i cztery), wywyższa się ponad naród, a jednocześnie bierze na siebie cierpienia całej ludzkości; za porte-parole Pierwszej Osoby Prologu można uznać samego Mickiewicza .

Druga Osoba Prologu:

- krytykuje wypowiedź Pierwszej Osoby Prologu, zapowiada, że rozłoży ją na czynniki pierwsze (Ja wam zapał poety na nici rozprzędę), drwi z jej zapału i uniesienia, wskazuje na zgubne skutki poezji (mesjanistycznej), która potrafi być niebezpieczna (to sztylet słowa, / Którym zabija ludzi głupich)
- monolog jest krytyką idei mesjanizmu i samego Mickiewicza.

Trzecia Osoba Prologu:

- nie chce uczestniczyć w konflikcie zwaśnionych przedmówców; zapowiada, że to ona wskrzesi ducha narodu i jej bohaterów; obudzi na nowo nadzieję
- za Trzecią Osobą Prologu kryje się Juliusz Słowacki; poeta uważa, że za pośrednictwem poezji należy ożywić narodowe wartości; sobie przypisuje rolę ich strażnika, który obudzi naród w odpowiednim momencie; widzi siebie w roli duchowego przywódcy. Podobną wymowę ma motto.

Polemika Słowackiego z Mickiewiczem

prometeizm - idea poświęcenia jednostki dla narodu

mesjanizm - idea złożenia ofiary z męczeństwa narodu

solidaryzm - idea wspólnej walki zjednoczonego i odrodzonego moralnie narodu

walenrodyzm - walka podstępna, sprzeczna z moralnością i etosem (cel uświęca niegodne środki)

idea winkleireidyzmu dzieli wspólnotę spiskowców

etos rycerskiej walki - powstanie jako otwarta walka z wrogiem

winkelriedyzm - idea poświęcenia życia w walce o wyzwolenie narodu

„Kordian”

świadomość klęski, brak perspektywy zmian

zryw powstańczy jako przejaw godności zniewolonego narodu

Kordian a III cz. Dziadów

- imiona głównych bohaterów mają podobne brzmienie (Konrad - Kordian),
- miłość Kordiana do Laury to jakby odpowiednik IV cz. „Dziadów”,
- przemiana Gustawa w Konrada podobna do metamorfozy Kordiana z nieszczęśliwego młodzieńca w mężczyznę pełnego zapału, patriotę;
- monolog na Mont Blanc przypomina Wielką Improwizację.
- postać tytułowa i Grzegorz mają odpowiednik w osobach Konrada i Kaprała.

Słowacki kwestionuje mesjanizm, uważając, że taka postawa, zamiast motywować do walki, demobilizuje naród. Usypianie aktywności obywateli i sugerowanie przyjęcia bierności to zarzuty stawiane koncepcji mesjanistycznej.